

این اثر مزیت و برتری نمایان دارد .

از این کتاب در ماخذ مربوط یادی دیده نشده حتی آقای منزوی هم در مجلد ششم فهرست بسیار مهم و نفیس خود از آن ذکر می نمودند . از قضا همین روزها حضرت علامه معظم جناب آقای حاج سید محمد علی روضاتی محقق بزرگ اصفهان قم بودند ، فراموش شد از حضورشان راجع به این کتاب استفسار شود . به هر حال از آنجا که این نسخه از نظر به دست دادن دقیق وضع جغرافیائی و بسیاری نکات تاریخی يك قرن پیش اصفهان اثری ارزنده و مهم است و از سویی دیگر گویا تاکنون در جایی سنسازنده نشده ، دیباچه کوتاه و فهرست اجمالی مطالب آن در اینجا آورده می شود به این امید که صاحب همتی از فضایی آن شهر برنشر آن اهتمام ورزد . (۱)

چنین است دیباچه نسخه (۱) پ :

د کتابچه جغرافیای دارالسلطنه اصفهان و بلوکات و توابع که بر حسب امر قدردار حضرت اشرف اقدس والاروحنا فداء نوشته می شود از ابنیه و عمارات و باغات شاهی و قنطره های واقعه بر روی رودخانه و غیره ها و مساجد و مدارس و مشاهد و امام زادگان و کاروانسراها و تیمچه و حمام و تکایا و بقاع و قلاع و کارخانجات و مطب اطباء و جراحان و طوایحین و یخچال و حمام و غیره به انضمام بیوتات مسکونه و عدد نفوس اهالی بلده و بلوکات و تعیین آب و هوای هر محلی ، به سعی و اهتمام جناب جلالت مآب مقرب الخاقان میرزا سلیمان خان منشی باشی رکن الملک نایب الحکومه به تاریخ شهر رجب مطابق توشقان ثیل ۱۲۹۹ .

مطالب کتاب از (۱ پ) تا (۱۴ ر) نسخه خصوصیات جغرافیایی شهر اصفهان است ، چنین است برخی از عناوین کلی این قسمت برای بدست دادن نمونه کار :

(۱ پ) : آمار اجمالی نفوس اهالی ، اتباع ادیان مختلف ، آمار اجمالی اماکن (مسجد ، حمام ، طاحونه کاروانسرا و تیمچه ، کلیسا ، قراء و مزارع ...)

(۲ ر) : آب و هوا ، معرفی تفصیلی عمارات شهر و مدارس و مساجد

(۲ پ) : عمارات و باغ جدید جنب هفت دست ، عمارت هفت دست ،

۱ - انتشارات وحید آمادگی خود را برای نشر این نسخه نفیس اعلام

میدارد . با علم باینکه کسی از مردم اصفهان باین مهم نخواهد پرداخت .

آیینہ خانہ ، نمکدان ، مدرسه چهار باغ ، بازارچه آن ، عمارات جهان نما بازارچه چهار سوق نقاشی .

(۳ ر) : مدرسه مریم بیگم ، تکیه بکناشیه ، مدرسه صدرخواجو ، باغات شاهی و چهارباغهای صفوی ، چهار باغ سفلی ، هشت بهشت .

(۳ پ) : باغ کاج ، باغ طاوس ، چهارباغ علیا .

(۴ ر) : چار باغ فتح آباد صدر ، چهار باغ امین الدوله .

(۴ پ) : تکایا و بقاع و مساجد و امامزاده‌های متبرکه تحت پولاد

(۵ ر) آب انبارهای تخت پولاد ، پل‌ها .

(۵ پ) باغات شاهی : باغ قوشخانه ، باغ گل عنایت ، باغ صفی میرزا

سایر ابنیه و عمارات شاهی و قراولخانه و کاروان سراها و مساجد و مدارس .

(۶ ر) : چهل ستون ، انگورستان ، عمارت صدری ، خلوت و سرپوشیده

رشک چنان ، تالار اشرف ، تالار طویل ، دارالنظاره ، تکیه . عمارت کاخ ،

تکیه جدید الاحداث ، قورخانه مبارکه .

(۶ پ) میدان نقش جهان .

(۷ ر) مسجد شاه ، میدان چهار حوض ، مسجد جامع عتیق ، مدارس

بازار ، سراها و تیمچه‌های بازار ، امامزاده‌های واقعه در بازار .

(۸ ر) مطب اطباء و جراحان از میدان شاه تا میدان سلطان سنجری ،

سقاخانه‌ها از میدان شاه الی میدان قدیم ، مساجد و مدارس و کاروانسراهای

واقعه در دارالسلطنه اصفهان در محلات شهر .

(۹ پ) مغازه‌ها ، یخچال‌های واقعه در خارج شهر .

(۱۰ ر) محلات شهر با آمار تفصیلی سکنه هر یک از ذکور و اناث و

تبعه ادیان مختلف و مساکن و بیوتات و اماکن .

(۱۳ ر) طلاب مدارس ، غربای کاروانسراها .

(۱۳ پ - ۱۴ ر) جماعت ارامنه و یهود در محلات مختلف ، مسلمانان .

جولاه (جلفا)

سپس از ۱۴ ر تا پایان کتاب وصف تفصیلی بلوکات ده‌گانه شهر با یکصد و شصت و چهار قریه و مزارع بسیار هر یک است با خصوصیات دقیق و کامل از مساحت و جمعیت و آب و هوا و وضع سکنه و مالکان هر یک از قراہ و مزارع و آبگیر و محصولات و اماکن و بقاع و آثار ابنیه و در چند مورد با ذکر تواریخ الواح و کتاب بناها . چنین است صفحات مربوط به هر یک از

بلوکات برای بدست دادن نمونه دقت و تفصیل کار . با این تذکر که بعلمت کمی فرصت در هنگام مرور نسخه برای تهیه این فهرست گزیده شاید برخی عناوین در میان از نظر افتاده یا برخی اعلام اماکن به علت عدم آشنایی درست خواننده نشده باشد :

(۱۴ پ - ۴۰ پ) بلوک لنگجان

(۴۲ ر - ۴۴ پ) بلوک برخوار

(۴۵ ر - ۵۳ ر) بلوک ماربین

(۵۳ پ - ۶۱ پ) قهاب و مزارع شرقی اصفهان

(۶۲ ر - ۶۷ پ) بلوک جی

(۶۸ ر - ۷۵ ر) رویدشت

(۷۲ پ - ۸۲ ر) ... ران (۱)

(۸۲ پ - ۷۴) جرقویه

(۷۴ ر - ۸۶ پ) محال علیا

(۸۷ ر - ۹۷ پ) بلوک اردستان

(۹۷ پ - ۱۱۸ پ) تفصیل خصوصیات و ابنیه قدیم و محلات و قراء

« ابرقوه » بامساحت و جمعیت

(۱۱۸ پ - ۱۳۴ پ) قهبایه

(۱۳۵ ر - ۱۳۷ پ) قصبه قمشه

(۱۳۷ ر) بلوک سیمرم

(۱۴۳ ر) کرون . صورت مزارع و توابع و باغات و قنوات محال

دهق

(۱۴۴ پ - ۱۴۸ ر) طیران کرون

نسخه در وصف قریهٔ لنکران از قراء طیران کرون دبرگک ۱۴۸ ر

پایان گرفته است.

۱ در ذیل این نام بحث می شود از قرائ :

دستجرد ، جوزدان ، مزرعه کاج ، شوردز ، گوهان ، حسین آباد...

نمونه مطالب (۹۷)

ابر قوه

از شهرهای قدیم است . درجایی واقع است که طرف جنوب آن جبال فارس و طرف شمال کوهستان یزد است . کوه تا کوه بیست فرسخ مساحت است و این بیست فرسنگ بیابان ، و به هیچ وجه تلال و جبال ندارد مگر دو کوه کوچک که نیم فرسنگی اصل شهر بر قرار و دنباله آن قریب یک فرسخ است . این کوه متصل بیک دیگر یکی سفید و یکی سیاه است . قله کوه سفید گنبدی از قدیم ساخته شده ارتفاع آن گنبد سی ذرع و دور آن چهار ذرع است از سنگ گچ قدیم طوری ساخته اند که با اینکه از هزار سال متجاوز است بنا شده اصلاً عیب نکرده ، گچ آن از سنگ آن سخت تر است با کلنگ در سنگ آن رخنه می شود و در گچ آن مثلاً با سی مرتبه کلنگ در یک محل آن بقوت هر چه تمام تر زده اصلاً رخنه نمی شود . معروف است این گنبد دخمه دار است .

هوای ابر قوه و دهات تماماً قشلاق است . معدنی برای نمک که امتیاز کلی دارد و گچ ممتاز ، دیگر چیزی ظاهر نیست . آب تماماً از قنات است و قدیم از سفیده سخت و بعضی را بریده اند ... غالباً آن قنات مظهر تا تخوم مادر چاه یک فرسخ الی یک فرسخ و نیم یا دو فرسخ است یکی از آنها جدید نیست جمعاً قدیم . در ارض ابر قوه و دهات از این قبیل لاتعد و لاتحصی است ولی جزئی دایر و کلی بایر افتاده است . تخوم مادر چاه آنها درسی ذرع طناب خود کمتر از پنجاه ذرع سراسر است . در جز و تفصیل شهر و دهات دایر و بایر که ظاهر است ذکر می شود . محصولات آن شتوی گندم و جو و تریاک و باقلا قلیلی که خشک نمی شود و میوه شتوی آلوچه و زرد آلو ، آلو بخارا ، سیب ترش ، آلو بالو خوب میشود ، و صیفی جوزقه و روناس و کزنجرد و بیدانجیر ، تنباکو ، خربزه ، هندوانه ، خیار ، انگور ، انار شفتالو ، بادام و پسته خوب می شود .

اما وصف شهر : ابر قوه خیلی قدیمی است . یک فرسخ حصار دوره شهر است . دور شهر را طرفی که شمالی است خندق عمیق دستی که بعضی از آن سنگ است کنده اند ... عمارتی مسمی به عمارت طاوس است خیلی رفیع ، قریب پانزده جریب زمین زیر آن عمارت خراب است . گنبد بزرگی که ارتفاع آن سی و پنج ذرع و دور آن در جوف گنبد چهل و پنج ذرع است . قبر طاوس وسط عمارت واقع معروف است سقف قبول نمی کند . سال لوی میل ۱۲۹۲ یکی بجهت امتحان سقف زده حالا مسقف است .

یک کاخ و دوسر درو نهر هست می گویند اینطور در هیچ ولایتی نیست هفده محله دارد و بلوکات آن هم هشتاد و هشت قریه و مزرعه است .